

Borsodi L. László

TEVE A TŰ FOKÁN –
A KRITIKA KOCKÁZATAIZSIDÓ FERENC: *TRENDEK ÉS ELHAJLÁSOK. IRODALOMKRITIKÁK.*
LECTOR KIADÓ, MAROSVÁSÁRHELY, 2021.

A Bibliában a teve a tű fokán projekt eleve elrendeltség. Jézus egyik legmeghökkenőbb kijelentéseinek egyike (Mt 19,23; Lk 18,25) arra enged következtetni: ahogy a tevének lehetetlen átmenni a tű fokán, úgy a gazdagnak sem lehetséges önerőből eljutni Isten látására. Na de mit gondoljunk a kritikusról, aki önként vállalva kockázatot, annak tudatában bírál, hogy az *oroszlán harapása veszélyes* – akár ő harapja meg az oroszlánt, akár őt harapja meg a fenevad. Vagyis arra adja a fejét, hogy szépirodalmi alkotások végtelem áramából válogasson, véleményt formáljon, tudva, hogy ezzel olyan szűk ösvényen indul el, amelyen minden lépés végzetes lehet. Bírálataival ugyanis színre viszi szakmai, mégis viszonylagos véleményét azzal a reménnyel, hogy munkája minta a szőnyegben, esetleg hangja meghatározó lesz abban a dialógusban, amit az adott szöveggel, annak szűkebb vagy tágabb kontextusával folytat. Vagy azzal a meggyőződéssel szólal meg, hogy az ő véleménye fogja pályára állítani, esetleg leálló sávra terelni az adott (élet)művet, netán munkájának kánonképző szerepe lesz. És mindenképpen számolnia kell azzal, hogy bírálata további bírálatok célpontjává válhat, vagy maguk a bírált szövegek vallanak ellene. S akkor még nem esett szó arról, hogy az irodalmi pokol hányadik bugyrába kerül az, aki a bíráló bírálójának jelöli ki önmagát. Igen, mert – számottevő intézményesült kritikusképzés nem lévén – a legtöbb kritikus önjelölt, nagy részük különutas.

Zsidó Ferenc *Trendek és elhajlások* című kötete is ennek az önkéntes kockázatvállalásnak a lenyomata, olyan kritikus szövegtérkép, amely öt év (2016–2021) munkáiból rajzolódik ki. A szerző az *Előszó*ban megfogalmazottakkal ugyan megkönnyíti a kritikus dolgát, leszögezi hitvallásának főbb paramétereit, de ars criticája nemcsak a bevezető szövegből olvasható ki,

hanem abból is, hogy milyen könyveket választott, és tartott bírálásra érdemesnek, azokat miként rendezte fejezetekbe; illetve az egyes szövegekben elszórva is körvonalazódik, mit gondol a kortárs irodalmi folyamatokról, milyen irodalomfelfogást vall magáénak, hogyan vélekedik a kritika feladatáról és a kritikus szerepéről.

A különböző folyóiratokban (*Előretolt Helyőrség, Helikon, Hítel, Székelyföld, Tiszatáj*) megjelent kritikákat tartalmazó gyűjteményhez utólag írt *Előszó* szerint kortárs szerzők aktuális könyveivel foglalkozik, „de néhány fontos régebbi kötet/jelenség is terítékre került, melyek mentén megpróbáltam felvillantani, milyen utat járt be az erdélyi irodalom az elmúlt negyven-ötven évben, s részben azt is, hogy miként kapcsolódik a magyarországi irodalmi folyamatokhoz. (...) Erdélyi viszonylatban például mennyire hatnak (vagy nem hatnak) a második vagy harmadik Forrás-nemzedék emblematisz szerzői az újabban jelentkezőkre?” Ugyanakkor arra hivatkozva, hogy az utóbbi években „közeledés figyelhető meg a magyar és román irodalom között”, és „a fordításkötetek száma is megnőtt” (9.), a szerző román alkotók magyarrá fordított műveit is elemzi Doina Ruștítól Dan Lungun át Alexandru Vakulovskiig. Zsidó Ferenc kritikusi merítése az 1970-es évek elejétől a 2010-es évek végéig megjelent opusokról értekeznek – az epika terén Tar Sándortól Balázs K. Attiláig, a líra területén pedig Király Lászlótól Láng Orsolyáig, viszonyítási pontja a második és a harmadik Forrás-nemzedék. *A néhány fontos régebbi kötet/jelenség és az aktuális könyvek kifejezések* kellőképpen mutatják, hogy a szelektálásban a kritikus egyéni ízlése, szubjektív szakmai szempontjai érvényesül(het)tek, *aktuálison* azokat a 2010-es évek második felében megjelent könyveket értve, amelyek szerinte kapcsolatba hozhatók az említett Forrás-nemzedékek általa kiemelt íróinak fontosnak ítélt alkotásaival. Ezért – némiképpen vitázva a szerzőnek az egyik rádiós interjúban kifejtett véleményével – inkább beszélhetünk egyéni keresztmetszetről, szűkítéstről, válogatásról, mintsem „személyes preferenciáim mentén épülő kánon”-ról.¹ Azt gondolom ugyanis, hogy a kánon (bár az irodalomkritika történetéből ismerünk egyszemélyes kánonképzőket vagy -kezdeményezőket) egyetemes fogalom, amely nem fér meg ilyen direkt módon a *személyes preferenciák* leszűkítő karakterével, és a kánonképzés – annak minden szubjektív s ezért vitatható vonatkozása ellenére – sokkal összetettebb szempontokat érvényesítő folyamat/törekvés, mint amit egyetlen, intézményi háttér nélküli szerző (intézményen akadémiai, egyetemi, mindenképpen irodalomtudományos kereteket értve) kritikai tevékenysége végrehajthatna. Egyéni meglátásai esetleg részét képezhetik annak a folyamatnak, amelyet

Zsidó Ferenc ugyanebben a beszélgetésben „kánonok letapogatása”-nak, azaz körvonalazási kísérleteinek nevez. S ilyen értelemben nem reménytelen vállalkozás a könyv, mert szerzője szövegről szövegre haladva, azok életműben való elhelyezésével, az irodalmi hagyományban való tájékozottságának köszönhető alapossággal ezt teszi. Reménye semmiképpen nem az lehet, amit az epikai művek értelmezését sorjázó fejezetcím, a *Szembesített próza-kánonok* sugall, hogy az egyes kötetek párbeszédbe állításának egyben kanonikus funkciója is volna, hanem az, hogy ameddig eljutott, amit kritikusként bejárt, az töredék. S hogy részéről ez a töredék az egész, ami majd részét képezheti egy nagyobb egésznek, például egy kontextuselvű és/vagy recepcióesztétikai alapú befogadás-horizontból végiggondolt, irodalomtörténeti összefüggéseket megteremtő monografikus (igényű) munkának.

S tulajdonképpen ez a részre figyelés, a parciálisnak az egészhez való viszonya, de nem a provincialitásba zárkózás jellemzi irodalomfelfogását is. Úgy gondolja ugyanis, hogy az irodalomnak van regionális meghatározottsága, mert *erdélyi* magyar irodalomról beszél, és nyíltan vállalt kritikusi pozícióját is az *erdélyi* jelzővel illeti, kijelentve: „Erdélyi kritikus vagyok, és fenntartom, hogy amíg vannak sajátos erdélyi témák és jellegzetes erdélyi megszólalás, addig (külön) erdélyi irodalomról is beszélni lehet/kell, ezért főként erdélyi könyveket emelek ki.” (*Hetet egy csapásra!*, 12.) Hogy ez így van-e, kiderül-e a könyvből, az viszonylagos. Kissé merésznek vagy egyenesen leegyszerűsítőnek tűnhet ez a fajta magabiztos *erdélyi* címkézés a transzilvánizmus(ok) létjogosultságát, jelentéslehetőségeit végiggondoltató, immár több évtizede tartó irodalomelméleti, -történeti viták viszonylatában.² Végignézve azonban a négy fejezetbe sorolt harminchat kritikát, megbizonyosodhatunk, hogy néhányat leszámítva (pl. Oravecz Imre: *Ókontri*; Kukorelly Endre: *CéCéPé avagy lassúdad haladás a kommunizmus felé*; Balázs Attila: *Magyarfausz*), a kritizált kötetek többsége valamilyen szempontból (a szerző származása, tartózkodási helye, a mű témája, nyelvhasználata, megjelenési helye, a kritikus identitása) Erdélyhez kapcsolódik. Nem vagyok arról azonban egyáltalán meggyőződve, hogy egyik vagy másik említett tényező elégséges feltétele lenne az *erdélyi* jelző használatának (de e helyütt ez a vita messze vezetne). S ha fel is merül dilemma ennek kapcsán, az mindenképpen a könyv erényei közé tartozik, hogy az erdélyiség nem dísz a karácsonyfán, nem is önmagáért való kritikusi blöff vagy provokáció. Ellenkezőleg: nyitottság, sokszínűség, többszólamúság, ami egyszerre jelenti a választott alkotások gazdag rétegzettségének feltárását és a körültekintő kritikus műválasztási szempontjainak megalapozott voltát, Zsidó Ferencnek a(z) (kor-

társ) irodalomban való jártasságát. A műveket ugyanis nem csupán önma-
guk *erdélyiségében* elemzi, tehát interpretációi nem zárulnak be, mert mindig
viszonyít, mű–mű közötti összefüggéseket láttat, kapcsolatot teremt a *nem*
erdélyi irodalmakkal (utal magyarországi, világirodalmi szerzőkre). Például
Tar Sándor írásművészetét Móricz Zsigmond, Tersánszky Józsi Jenő és
Émile Zola szövegvilágával, bizonyos szövegeit Molnár Vilmos vagy Mózes
Attila stílusával rokonítja, Király László *Kék farkasok* című kisregényét pedig
szintén gazdag irodalmi hagyományba ágyazza – Illyés Gyula *Puszták népe*
című oeuvre-jét, Szabó Zoltán írásait említi, illetve további erdélyi szerzőkre
hivatkozik a tényirodalomból, például Asztalos Istvánra, Méliusz Józsefre,
Szabó Gyulára. Ezt a nyitottságot, párbeszédjellegét azzal is megteremti,
hogy választásaival – főként az epikai alkotások terén – talál egy olyan kö-
zös témát és perspektívát, amely által dialógusba léphetnek egymással az
erdélyi magyar, a magyarországi magyar és a románról magyarra fordított
művek. Ha nem is mindig egyenletesen, ha nem is mindig explicit módon,
de beágyazódva abba a hagyományba, hatástörténetbe, amelynek az eredő-
jét a szerző a nevezett Forrás-nemzedékek által teremtett irodalomban jelöli
meg. Ez a téma a történelem, ezen belül ritkán a századelő, de többnyire
a trianoni békediktátum utáni szétszakítottság állapota/közege, valamint
a kommunizmus és a posztkommunizmus, a választott művek által kínált
perspektíva pedig a kisemberhez köthető alulnézet (pl. *A mi trónk. Tar*
Sándorról; Egyén és közösség regénye. Király László: *Kék farkasok; Gyűrött*
Traktor, kisimult arcok. Dan Lungu: *Tyúkok a mennyben*). A líra területéről
vett könyvek reflexiójában a *Hetet egy csapásra!* című kritikából a Farkas
Árpád *Erdélyi asszonyok* és Király László *Készülődés Pazsgába* című kötetéről
szóló részek, valamint egy másik Király-könyvről, *A Kővadászok Klubjáról*
szóló *Sétalovaglás erőltetett menetben* című kritika képezheti a Forrás-nem-
zedéki hatástörténet kiindulópontját. Ezzel összefüggésben megalapozott
az *Előszóban* levont általánosító következtetés, hogy az 1989-es korszak-
váltás cezúra, akár az adott szerző életművén belül is, ami az erdélyi lírában
„a közösségi én individualizálódását hozta, s ezzel gyakorta visszafogott,
meditatív megszólalás társul” (10.). Ez a határ/váltás Farkas Árpádnál a ko-
rábbinál is markánsabb szűkszavúságot eredményezett, 1990 után nagyon
kevés új vers közlésével, Király Lászlónál pedig valóban individualizálódott
és meditatívabbá vált a közösségi én. Véleményem szerint azonban a kivá-
lasztott, Forrás-nemzedéki hatást (is) mutató és ekként ajánlott versesköte-
tek (pl. Nagy Attila: *Csillagköz*; Dimény H. Árpád: *Levelek a szomszéd szo-
bába*; Láng Orsolya: *Bordaköz*) semmiképpen nem sorolhatók a „harsány,

»harcos« közéleti versek” (10.) sorába (hiába általánosító a megállapítás, akkor is legalább részben a kiválasztott könyvekre is vonatkoznia kellene), mint ahogy Ferencz Imre *Válogatott versek* című gyűjteménye, Fekete Vince *Vargavárosa* vagy Bálint Tamás *Lávsztorija* sem. Utóbbiak viszont – ha sokkal lazább szálakkal, jóval áttételesebben is, mint ahogyan az a prózai művek és műfordítások viszonyrendszerében megragadható – már annak a hagyománytörténésnek a részei, amelyek »a hagyományt (...) úgy utasítják el, (...), hogy valójában felvállalják«, és amelyekben „az epikum megtermékenyítő hatása szintén tetten érhető.” (10.)

Kérdés persze, szükség van-e, miért van szüksége a könyv szerzőjének effajta egységben láttatásra, ha az egyes kritikák megírásának időbeli szétzóródása okán joggal feltételezhető, hogy az *Előszó*ban megkomponált koncepció utólagos. Vagy lehet, éppen ez az utólagosan körvonalazott koncepció egyfajta *pillantás a hídról*, kvintesszenciája mindannak, amit Zsidó Ferenc kritikusi munkásságában az elmúlt évek során érvényesített.

Ennek az egységesítő törekvésnek némileg ellentmondani látszik a könyv (*Trendek és elhajlások*) és a fejezetek címében (*I. Varietas delectat*, *II. Szembesített prózakánonok*; *III. Lírai hullámgyűrűk*; *IV. Kitekintő*) szereplő nyelvtani többes szám. Ahol nem nyelvtani többes szám szerepel (*I.*, *IV.*), a kifejezés vagy a szó ott is arra utal, ami az *Előszó*ban így fogalmazódik meg: „Sokféle hang, megszólalás, világnézet, művészetfelfogás és téma jelenik meg a vizsgált könyvekben: a teremtett világok, műfajok, stílusok tobzódó változatossága. Mondhatni az elhajlás a trend.” (9.) Megkockáztatom, hogy ez a többes számozás, a *Lírai hullámgyűrűk*ben a metaforikus megnevezés, valamint a *Kitekintő* túl általános jellege mintha magának a kiválasztott korszakhatárnak/nemzedéknek a poétikai–irodalomtörténeti helyét, szerepét súlytalanítaná, a választás szubjektivitását erősítené, s mintha ennek a sokféleségnek a hangsúlyozása, metaforizálása el akarná takarni az összefüggések kontextuális, irodalomtörténeti, poétikai alapokon történő alaposabb kifejtését.

Akármitől is következik az, hogy „az elhajlás a trend” (9.), a sokféleség megmutatkozik a kötet vállalt egyenetlenségéből, szubjektív felépítéséből is, ami ugyancsak a szerző preferenciáival hozható összefüggésbe. S ez itt azért nem minősülhet egyértelműen negatív értékítéletnek, mert lehet, hogy a kritika műfajában, egy kritikakötetben, tehát strukturálisan a vázolt problémáról csak ekként, mozaikszerűen lehet *beszélni*. (Ugyanakkor a szerző/a könyv nem vádolható azzal, amit Antal Balázsnak maga Zsidó ró fel *Egy elhallgatott grafománról* című, Mózes Attila életművéről szóló kismonográ-

fiájáról szóló kritikájában. Azt nehezményezi, hogy Antal könyvében „elég gyakori az önisméltés, alaplolgokra tér vissza a szerző, talán azért, mert a kötet egyes fejezetei különálló tanulmányokként készültek el” (28.). Zsidó Ferencnél ehhez képest előre-visszaútalások szerepelnek lábjegyzetek segítségével, és a szövegtestekben is elkerüli az önisméltés veszélyét.) Miről van szó (lehetőleg) egészen pontosan?

A *Varietas delectat* mindössze 7 szöveget tartalmaz, a *Szembesített prózákánonok* a legterjedelmesebb 16 írással, a *Lírai hullámgyűrűk* 8, a *Kitekintő* pedig 5 elemzést foglal magába. A számbeli aránytalanságok és az egyes szövegek terjedelme, illetve ezzel összefüggésben a kifejtés mértéke jól mutatja, milyen területen mozog otthonosan a szerző. A számszerűség és a terjedelem önmagában nem fokmérője ugyan semminek, a problematizálás milyensége, a fogalomhasználat, a megközelítésmód azonban sok mindent elárul, hogy milyen kockázatokat vállal(t) a kritikus.

Az antológiákat, monográfiákat, kritikaköteteket szemlélő rész, a *Varietas delectat* szövegei látszólag a görcső alá vett időszak párhuzamos irodalomtörténeteinek az értelmezése, széles spektrumuk azonban láthatóvá teszi azokat az összefüggéseket, amelyek révén a választott prózai, lírai és a műfordítás-irodalomból vett alkotásokhoz, valamint azok reflexióihoz kapcsolódnak. Egyetértve azonban Codău Annamária észrevételével, összefoglaló, áttekintő jellegű recenziókról van szó: „inkább recenziók, mint kritikák, a kötetben következetesen érvényesített műfajmegjelölés ellenére”.³ Úgy tűnik ugyanis, hogy amely területen Zsidó Ferenc nem érzi eléggé jártasnak magát, és ezért/vagy nem kíván egyértelmű értékítéletet megfogalmazni, nem tesz úgy, mint aki mindenhez ért. Nem biztos, helyesen jár el (a kritikus mindenhez minden tekintetben tudjon hozzászólni?), inkább óvatos marad: bemutat, tájékoztat, felhívja a figyelmet, és nem minősít, nem fogalmaz meg direkt módon bírálatot, csupán a választással és a tájékoztatással/közvetítéssel fejezi ki többnyire elismerő véleményét. Lehet, sőt biztos, vannak olyanok, akik úgy vélik, ez nem elég. És amennyiben tulajdonképpen kritikai diskurzusról van/lenne szó, valóban nem elég. Ha azonban komolyan vesszük azt, amit a szerző szintén ars criticája részeként az *Előszó*ban megfogalmaz, és a könyv egészében következetesen érvényesít, hogy szakmai kritériumoknak megfelelően, közérthetően, élőbeszédszerűen kíván írni, tájékoztatósi pontokat nyújtva az átlagolvasónak, akkor a bemutató/közvetítő funkciónak van létjogosultsága. Sőt, a többi fejezetben olvasható reflexiókat is ez a krédó menti meg vagy indokolja. Ez azonban újra visszavezet a kritika vs. recenzió problémájához, figyelembe véve azt a

nyilvánvaló különbséget is, hogy a nyelvhasználatról, a célközönségről, tehát a kritika céljáról és szerepéről is mást-mást gondolunk, amint azt a szerzővel egy kritikustusa alkalmából tisztáztuk is.⁴

Ugyanez az attitűd érvényesül a további fejezetekben is: a *Szembesített prózakánonok*, a *Lírai hullámgyűrűk* és a *Kitekintő* darabjai is inkább leíró jellegűek. Az viszont, hogy a szerző prózaíró, nem csak kritikus, hogy mennyire elválaszthatatlan nála a kétféle szerep,⁵ nem csupán az elemzett opusok számából következik, hanem abból is, ahogyan hozzányúl egy-egy epikai alkotáshoz; ahogyan láttatja az adott mű prózapoétikai eljárásait, nem mellőzve olykor az életrajzi vonatkozásokat, a személyes indítást sem. De soha nem téveszti szem elől, hogy a szövegépítmény az elsődleges, minden más a tágabb kontextusba helyezést szolgálja. Tar Sándor munkásságának például a recenzió, a kritika kereteit meghaladó esszé jellegű tanulmányt (?) szentel. Sőt, úgy érzékelem, a líráról szóló fejezetbe is olyan köteteket válogatott be, amelyekben a líra epikumba hajlása érhető tetten (pl. Király László: *A Kővadászok Klubja*; Ferencz Imre: *Válogatott versek*; Fekete Vince: *Vargaváros*), és ugyanez a műnemek közötti átjárás érvényesül a fordításirodalom lírai szövegeiben is (pl. Pavel Œuşară: *Sissi*; Doina Ioanid: *Ideje, hogy fülbevalót hordj*).

Az első fejezetben a szerzői óvatosságból/szándékból (?), a második, harmadik és negyedik fejezetben az epikumközpontúságból következő leíró-bemutató jelleg, a gyakori cselekményismertetés, annak mennyisége, olykor aránytalansága (ami a líra epikai változatát színre vivő könyvekről szóló értekezésekben még nagyobb aggodalomra ad okot), valamint a kritikusi distanciát közvetlenebbé tenni igyekvő törekvés (az irodalomtudományos fogalmi apparátus *lazítása*, köznapivá tétele) gyakran háttérbe szorítják, netán ellehetetlenítik, hogy a kritikusi hang határozottabbá váljék. Bár a több helyen is a pontosan megfogalmazott értékítéletek meggyőzőek, kellemőképpen fogalmiak,⁶ a tájékoztató részek ízes, közvetlen megszólító jellege, olykor a csevegésig (de nem a bagatellizáló élőbeszédszerűségig)⁷ elmenő, mégis intellektuális értekezés kifejezetten kedvet teremtett bennem néhány általam még nem ismert mű elolvasásához; egy kritikakötetben az ironikus utalások, a zárójelek közé tett tapintatos megfogalmazások helyett/mellett azonban szívesen olvasnék többet olyan bírálatokból, amelyek elevenbe váganak, még egyértelműbb véleményt fogalmaznak meg. Hogy *hulljon a férgese*, árnyalódjék az irodalmi préri, amelyen megállíthatatlan könyvdömping van, és csak az maradjon meg az irodalmi emlékezetben, ami arra érdemes. Persze lehet, éppen ez, a dömping okozta mennyiség és sokirányúság válhat a

kritikus óvatosságának a mentségévé, ráadásul a szerzőnek feltett szándéka volt az is, hogy elemzései révén kevésbé ismert szerzők műveit is *beszője* az irodalmi beszédbe. Ez a döntés, a nehezen tájékozódás, a kétely, a kritikus tapogatózás vállalása pedig elismerésre méltó kockázatvállalás Zsidó Ferenc részéről. Egyébként meg tud ő poétikailag megalapozott, markáns megállapításokat tenni. Az ilyenekből olvasnék többet, mint: „Stílusához ugyanakkor az is szervesen hozzátartozik, hogy sok elemző, összegző jellegű, szentenciaszerű kijelentést tesz, narrátorként előtérbe lépve, ezek egy része telitalálat, más része viszont inkább terheli a szöveget, a túlbeszéltség érzetét keltve” (*A kulcsszó: idő*. Györffi Kálmán: *Válogatott novellák*, 81.); „Ezen a ponton az elbeszélés üteme a kelletténél jobban lelassul (...); a vendégszövegek, dokumentumok mennyisége is kezd zavaró lenni, a szerkezet szétzilálódni látszik” (*Személyes enciklopédia*. Ferencz István: *Veszedelemről álmodom*, 91.).

A könyvet becsukva marad a kritikai szöveg kritikusának a dilemma: mi a kritikus esélye arra, hogy átjusson a tű fokán, reménye legyen arra, hogy véleménye valamilyen formában hanggá válik? Akkor jár-e el helyesen, ha úgy gondolja, hogy az ő kritikái nyomán fog könyvet venni kezébe az átlagolvasó, miközben tudjuk, hogy a nagy átlag nem olvas, és aki olvas, az betájolás nélkül is talán boldogul? De akkor mi értelme a recenzió típusú kritikának? Talán a vajtfülű olvasók szűk rétege lehet a mentsége, akik szempontokat akarnak kapni. Vagy az jár a szűk ösvényen, aki úgy véli, hogy a szakmának ír? Igen, de kérdés, vajon érdekli-e a szakmát, hogy mit ír a kritikus. Van-e, s ha igen, miként megy végbe ma az irodalom recepciójában a művek interpretációját végrehajtó kritikai munkák befogadása, beépül-e abba?⁸ Vagy elégtétele lehet-e egy kritikusnak az, amit Esterházy Péter fogalmaz meg: „...a kritika az nem valami élősdiként függ az irodalom csecsén, nem afféle társutas vagy pláne potya, fontos része az irodalomnak, egymásra vannak utalva, irodalom nélkül nincs kritika, kritika nélkül nem látja magát az irodalom, ez őt is a nincs felé tereli.”⁹

Semmiképpen sem lehet megnyugtató magyarázatokat adni ezekre a felvetésekre. De miért is lenne fontos, hogy egy kritikus válaszokat adjon, kapjon, netán eligazítson? Talán az a fontosabb, hogy szellemi kapacitásának függvényében valamelyest ő eligazodjék, s a szövegek útvesztőjében tett kalandozásairól számot adva, kérdéseivel elgondolkodtasson: az irodalom, a kultúra működéséről, esélyeiről, a(z) (szellemi) ember potenciális perspektíváiról, reménytelen helyzetéről. S közben folyamatosan dolgozzon, akár van hallgatója, akár nincs. Ha ebben következetes, talán minden kockázat

ellenére a szűk úton jár, és fokról fokra tisztábban lát. Talán. Hogy éppen hol tart? Ebben mindig kételkedjék. Zsidó Ferenc is ezt teszi.

JEGYZETEK

¹ https://www.marosvasarhelyradio.ro/musorok/most-valami-egesen-ujvan-kialakuloban/?fbclid=IwAR0QF7r8cpkb_Rq0QaZfj5mhwKT7A4klMz35TM3kqPjfgt8IPMwfK55RkbU [utolsó megtekintés: 2023. április 21.]

² Hogy mennyire élénken foglalkoztatja mind a mai napig az (erdélyi) irodalomtudományos életet a transzilvanizmus kérdése, arra jó példa a kolozsvári Vallásszabadság Házában 2023. április 20-án szervezett szimpózium is, amelyet *Transzilvanizmuskonceptiók és -formák az erdélyi irodalmi életben* címmel szerveztek a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének oktatói.

³ Codău Annamária: *Egy kritikus polca* (Zsidó Ferenc: *Trendek és elhajlások. Irodalomkritikák*, Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2021), Újvárad, 2021. november, 60–62, itt: 60.

⁴ *Kritikustusa*. Kerekasztal-beszélgetés. Csíkszeredai Könyvvásár. Résztevők: Borsodi L. László, Tamás Dénes, Zsidó Ferenc. Helyszín: Eröss Zsolt Aréna, Csíkszereda. Időpont: 2021. szeptember 17.

⁵ Zsidó Ferenc *A mi írónk. Tar Sándorról* című munkájában nyíltan megfogalmazza prózaírói és kritikus szerepeinek kapcsolatát: „*A mi utcánk* című könyvének akkor futottam neki másodszer, amikor olvasmányélményekkel tölteztem *Huszonnégy* című regényem megírásához (...). Örültem, hogy hangoskönyv formában is elérhető, két sutra végighallgattam, de csak annyit értem el, hogy egy évre félretettem a regényem. Mert éreztem, én ilyent nem tudok csinálni.” (55.) A fentiekből az következik, hogy mindenekelőtt olvasóként közelít egy (élet)műhöz, majd regényíróként tekint rá inspirációs forrásként, és csak azután elemzi kritikusként. Mintha az utóbbi következne az előbbiből, és talán ez is magyarázza kritikáinak-recenzióinak beleérzőbb megközelítését. Ezt számos kijelentés alátámasztja: „Vári Attila lírában is jelentős, prózáját azonban jobban szeretem” (*Hetet egy csapásra!* Vári Attila: *Sztálinvárosi idill*, 16.); „A Bukarest-fejezet a kötet legjobb bika.” (*Személyes enciklopédia*. Ferencz István: *Veszedelemről álmodom*, 90.) stb.

⁶ Néhány példa szabatos Zsidó Ferenc-diagnózisra: „A kétszólamú narráció egy külső és egy belső történetet jelenít meg, így lehet ez a könyv egyszerre az egyén és közösség regénye.” (*Egyén és közösség regénye*. Király László: *Kék farkasok*, 64.);

Balázs K. Attila könyvében „a történetek indázva összekapcsolódnak: az egyik szövegben felvázolt helyzet egy másikban kap értelmezést, a cselekménymozzanatok folytatódnak, kiegészülnek, új megvilágításba helyeződnek.” (*Emlékező kamera*. Balázs K. Attila: *Homokóriás*, 160.); „A *Vargaváros* jó példája annak, milyen új lehetőségeket tár fel a lírában az epikum felé való nyitás: a történetyszerűség helyett (...) a nyelvi megformáltságra és az elrejtett kódokra tevődik a hangsúly.” (*Magánmitológiák közösségi hangon*. Fekete Vince: *Vargaváros*, 185.)

⁷ Ennek ellenére sajnos vannak olyan szavak, szófordulatok, amelyek nem tartoznak se az elemzett mű stílusához, se nem férnek meg a tudományos szóhasználatot igénylő kritika keretében. A nyelvi közvetlenséget, közérthetőséget ezek az élőbeszédszerűnek tekinthető szavak, kifejezések nemhogy megteremtenék, ellenkezőleg, sértik a kritikai szöveg státusát: „Nem erdélyi, de nagyon jó (*azt, hogy mi szükség a de kötőszóra, ne kérdezzék*)” (*Hetet egy csapásra!* Kun Árpád: *Boldog észak*, 17.); „Térey (*pardon, Alex*) a műélvezőkről is *leszedi a keresztvizet*” (*Merész, nem durva*. Térey János: *Káli holtak*, 139.) [kiemelések tőlem: B. L. L.]

⁸ A további kérdéseket ld.: Borsodi L. László: *A kritikus pozíciója* (Tamás Dénes: *Könyvjelzők. Írások az éppen történő irodalomról*, Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2020), *Látó*, XXXIII. évf., 4. sz. – 2022. április, 102–109.

⁹ Esterházy Péter és Marianna D. Birnbaum beszélget: *Az évek iszkolása*. Magvető, Budapest. Változatlan utánnomás, 2015, 124.